

Abraham Tuschinski's laatste reis

Felix Heersink

Abraham Tuschinski's laatste reis

historische roman

2021

Uitgeverij de Brouwerij
Maassluis

De auteur heeft in zijn verhaal de belangrijkste feiten uit het leven van Abraham Tuschinski gevolgd. Waar de bronnen onvolledig en niet eenduidig zijn of elkaar tegenspreken, heeft hij zijn verbeelding gebruikt. Ten slotte zijn in deze gelaagde historische roman de kritische reflecties en associaties van de hoofdpersoon over het jodendom op geen enkele manier aan de historische figuur Abraham Tuschinski toe te schrijven; het is een zuiver fictionele laag om de lezer de diepste diepten van een mensenziel te tonen.

Eerste druk

©2021 Felix Heersink
www.felixheersink.nl

ISBN 978 908 3114 552
NUR 342

Uitgeverij de Brouwerij | Brainbooks
www.uitgeverijdebrouwerij.nl
info@brainbooks.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door printouts, kopieën, of op welke andere manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Proloog	7
Deel I	13
Deel II	113
Deel III	281
Epiloog	327
Woordenlijst	337

Proloog

‘Hemel en aarde spannen samen opdat alles wat is geweest met wortel en tak wordt uitgerukt en tot stof weerkeert. Alleen de dromers, die wakend dromen, roepen de schaduwen van het verleden terug en vlechten ongeweven netten uit ongesponnen draden.’

Uit: *De Spinoza van Warschau*, Isaac Bashevis Singer

Bulderwind slingert roetpluimen van de stoomlocomotief als vleermuizen van as door de luchtroosters van de goederenwagon. Er is geen ontsnappen aan deze slapeloze nacht in de trein, evenmin aan de maalstroom van vragen. Wie ben ik sinds mijn leven een vlek is geworden? Ben ik op deze reis mijn zuivere zelf of mijn vunzige zelf? En wie was ik? Ben ik een goede echtgenoot geweest? Groeit er nog oude liefde als mos tussen mijn herinneringen? Hoe lang is het geleden Manja echt te hebben gevoeld? En wie wil ik zijn? Kunnen we weer één worden in deze trein? Wij staan al urenlang op elkaar geperst en ik druk me extra stevig tegen haar lijf aan. Eerst glimlacht zij schalks, priemt haar borsten tegen me aan en bemerkt dan mijn blik. Snel slikt ze haar glimlach in en fluistert dat deze reis slechts een verplaatsing is. Ik wijs haar maar niet op de tientallen tekens van het tegendeel. Zelfs haar eigen stem klinkt anders. Tak, dit is een achenebbisj reis waaraan je wil ontsnappen, waarop je als je niet oppast al je energie verliest, een reis die je laat verstenen. Ik ben juist een man van smelten, stromen, stuwen. Die om de meest macabere gedachten tegen te gaan wil terugvloeien in de tijd. Nu. Meteen. Geen tijd meer verbeuzelen deze reis. Achter mijn ogen zijn er weer de sfeervolle avonden,*

waarop ik voor aanvang van de voorstelling een opening maakte in het toneelgordijn en de uitverkochte zaal in keek, waar in de loges en op de balkons de verwachtingen van de bezoekers tintelden. Waar op de parterre de opwinding van de andere gasten heen en weer golfde, en achter de laatste rij stoelen de filmopereur in zijn cabine ongeduldig wachtte op mijn seintje om de lichtstraal met het dreamelixer te laten zinderen. Vaak liet ik iedereen een paar minuten langer wachten dan nodig was, zoog dan via de opening in het toneelgordijn alle energie in me op en vloeide zo samen met het publiek. In deze wagon is een kier tussen twee planken, een spleet van een luttele anderhalve centimeter, alles wat mij rest zodat je vanzelf gaat denken: wat is er van mij over, wie ben ik nog? Ooit de man geweest die bij premières trots het grootste van het grootste aankondigde voor vijftienhonderd man publiek, zijn hier mijn lippen en tong van lood geworden en ben ik terechtgekomen in een wereld zo klein als een rouwkaart. Zelfs de hemel is gekrompen tot de vier vijf sterren die de spleet in deze treinwagon laat zien. Thuis met zo'n honderdvijftig fluorescerende stukjes sodaliet op plafond en muren van de slaapkamer had ik elke nacht mijn eigen sterrenhemel, was het slapen en vrijen met het licht uit en de sterren gloed aan. Op welke manieren zouden de drieënzeventig anderen hier om me heen hun leven hebben versierd? Maakten ze de nacht ook mooier of hadden ze andere dromen? De meesten staren moedeloos en apathisch voor zich uit. Wat graag zou ik ze willen toeschreeuwen: Beste mensen, kijk naar de sterren nu het nog kan! Want deze reis zonder zitplaatsen is geen gewone

treinreis! Dit is geen tocht door de woestijn! Vergeet alle mazzel! Maar spreken gaat niet. Tak, en erger, deze trein dendert en dendert maar door en zijn ritme van ke-deng ke-deng ke-deng heeft allang mijn hartslag overgenomen. Wie ben ik? Wie ben ik geweest? Zo'n tien jaar geleden heeft Jet gezegd te verlangen naar het zaad van mijn geest en de vleugels van mijn zakelijke expansiedrang. Het zaad is alles wat ik nog heb. Telt het genoeg in deze tijd waarin zelfs geen plek meer is voor afscheid? Gisteren op de dag van vertrek uit Nederland verschrompelde alle fatsoen tot chaos, verdwazing, verlamming. De sissende locomotief met zijn rits wagons stond gereed voor iedereen die was aangewezen en niet weg wilde. Toen het sein van de stoomfluit klonk begon gelijk het geduw, getrap, geschreeuw. Manja greep de riem van mijn jas maar in het gedrang scheurden de riemlussen los. Snel pakte ik haar hand, voelde voor het eerst sinds tien jaar weer haar huid. Haar hand in mijn hand werkte als een sleutel in een slot: ik was weer de man die méér wilde en probeerde op mijn tenen staand zo ver mogelijk perron en spoor af te kijken en keek vanzelf de hemel in. Vlak voordat een kampbewaker ons de wagon in beukte was de hemel voor even een kolossaal filmdoek. Nu, zovele uren later, zweven op het dak hier boven me, beelden van de viool waarop ik als jochie tokkelde, de regenboog in vaders stoffenkraam, en beelden van het over mijn broek en schoenen gieten van een fles rode wijn. Méér scenes wil ik zien: een rivier, een springvloed, een waterval van filmbeelden. Ik, Abraham Isaac Tuschinski, wens mijn leven als een filmdocumentaire achter mijn ogen te zien.

Alles, mijn hele leven, zelfs mijn einde. Wat valt er anders te verwachten van deze ellendige treinreis? Tak, al zo'n elf uur onderweg telt deze nacht als de beste gelegenheid om de balans van mijn leven op te maken. Laat ik beginnen bij mijn geboorte of, wat beter bij mij past, laat ik nog eerder beginnen.

Deel I

1

Mijn verwekking vond plaats op de avond van 28 augustus 1885. Een dag waarop een uur voor de schemer de neergutsende regen was opgehouden en de doorgebroken zon langzaam in avondrood gekleurde regenmoerassen wegzonk alsof het land bloedde. Na twee weken van eindeloze stortregens bestond een groot deel van Midden-Polen uit overgelopen rivieren, modderpoelen en overal hun weg zoekende gorgelende waterstroompjes. Een landschap waarin op zompige gronden boeren huisden in vochtige plaggenhutten. Waar akkers en weidevelden eindigden, begonnen de omliggende dorpen en buitenwijken van de stad Lodz. Daar, in straten bezaaid met plassen slijk en volgelopen kuilen, woonden arbeiders en marktkooplui in houten huurkazernes. Het hart van de grote stad bestond uit droge, hoger gelegen pleinen en straten met stenen huizen voor rijke kooplieden en textielabrikanten.

Lodz gold als het trotse centrum van de textielindustrie in Polen. Minder trots was men op het land zelf waaruit de Poolse koning was verdreven en waarvan het machtige Rusland grote stukken grondgebied had opgeslokt. Regende het langdurig dan verwenste men des te sterker het Russische bezettingsleger en tsaar Nicolaas II ver, ver weg in zijn op heuvels gelegen paleizen met gouden torenkoepels.

Gelukkig zijn Polen ook altijd eerste klas dromers geweest. Zeker mijn vader Wolf Tuschinski en mijn moeder Faige Tauba Rotmann. Die augustusavond waren ze zo blij met het ophouden van de regenvloed dat ze het wensten te vieren met het verwekken van een vijfde kind. Hij, negenenveertig jaar, doofde de olielamp, zij, veertien jaar jonger, stak een kaars aan en liet de vlam eerst het verse spinrag boven hun slaaphoek wegschroeien voor ze zich uitkleedden. Vaders rijzige figuur kwam terug in zijn lange smalle baard en grote tanden; tanden die van parelmoer leken. Er blonk meer aan hem met zijn gewoonte zijn zwarte haar om de haverklap met glinsterend spuug plat te strijken. Echter het meest opvallende aan hem waren de iele gitzwarte plukjes snor, net verkoolde luciferkoppen, die hem de parmantige houding gaven van dit-mag-dan-geen-echte-snor-heten-maar-kijk-mij-eens-bijzonder-zijn. Mijn moeder was een vrouw wier diepliggende grijze ogen samen met de kieuwachtige haakjes rond haar mond een mysterieuze aanblik boden. Haar vrouwelijke elegantie zat in de rokken en schorten die om haar stevige heupen zwierden. Waarbij het elegante zich eveneens weerspiegelde in het gevlochten patroon van haar haarknot, en het mysterieuze terugkwam in de dingen die ze daarin verstopte.

Snel kropen ze samen in bed in hun woning die deel uitmaakte van een stel huurkazernes te Brzezín, een sjtetl vlakbij Łódź. Een ruimte met één kamer, één raam en een heleboel kieren. Had vader de kieren dichtgemaakt met allerlei gekleurde lappen stof, het was moeders taak geweest de stukken stof uit te rafelen voor versiering van de wanden. Vloog de deur open of kierde er weer een volgende plank, dan begonnen de gerafelde draadjes te wapperen en oogde het huis als een

sprookjeshuis. Bij het raam stond een tafel met zes stoelen op een aarden vloer. Moeder maakte elke dag haar rondjes sierlijke danspassen om de vloer aan te stampen. Boven de tafel hing een olielamp van roodkoper met barsten in het glas. Aan de andere kant van de kamer scheidde een schot twee bedden van elkaar, een met daarin mijn broer Henoch en mijn zussen Hanna, Sara en Lilith. Bij het bed van mijn ouders flakkerde het licht van een door vader gejatte kaars. Eens per maand vouwde hij zijn vilten hoed om tot pet, trok hem ver over zijn ogen en liep dan als een zogenaamde katholiek een kerkhuis binnen, prevelde een paar woorden bij het rek waar kaarsen brandden voor de doden, zieken en heiligen, en griste een paar kaarsen weg. Die augustusavond lakte de vlam van zo'n kerkkaars het duister rond het bed en gleeed het heen en weer gaande schijnsel als de vleugelslag van een trekvogel over moeders knot. Waar mijn ouders elkaar aanraakten scheen zomerzon op hun huid en onder het telkens oplichtende laken borrelde gesmoord gelach.

Vroeg mijn moeder aan tafel of de maaltijd smaakte, dan knikte vader steevast zonder het te menen. Eerlijkheid gold meer voor in bed, zoals die avond. Hij noemde haar zijn liefste lieve lief, hielp haar bij het nachthemd uittrekken, pakte het bovenlaken en plooidde het in wijde stroken rond haar benen als een Turkse broek.

Zij maakte de haarknot los, waarop hij fluisterde: 'Jouw ogen, jouw lippen, jouw borsten zijn mijn harem.'

Ze glimlachte, ze smolt, ze plaagde hem met de vraag: 'Harem? Harem? Hoe kom je aan zo'n woord?'

Hij glunderde. 'Van scheepskapitein Szymborska, weet je niet. Begin dit jaar is hij de Donau afgevaren helemaal tot

aan Boedapest, van daar verder gegaan de Zwarte Zee op om nieuwe kusten aan te doen en uitgekomen in Perzië, het rijk van sultans, dadelpalmen en de mooiste stoffen en tapijten.’

Het was geen smoesje van vader. Als marktkoopman in kledingstoffen op de dagmarkt in Lodz haalde hij zijn balen textiel overal vandaan. Na het stollen van moeders glimlach likte hij de uiteinden van haar gevlochten strengen om ze te laten krullen en vulde opnieuw haar oorschelpen met fluisterwoorden.

Moeder liet haar buik bollen tegen de zijne, een liefkozing waar hij erg van hield. ‘Ik houd van je, mijn duizend-en-een kussen gevende man, jij die de uiteinden van mijn haar laat krullen, jij die mijn hart sneller deed slaan toen je me voor de tweede keer aansprak.’

Tak, ze had hem eerst niet gewild, tot haar vriendin Sphritza Steinberg zijn aandacht trok. In bed in elkaars armen omarmden ze hun herinneringen. Allebei liggend op een zij, bewogen hun lijven vol energie. Haar tongpunt volgde zijn kaken, lippen en plakte de plukjes snor tot een echte snor aan elkaar. Op zijn beurt gleed zijn ene hand op haar rug lager, wreef over haar billen, maakte ze gladder en gleed verder. Haar lippen stempelden vlinders op vaders mond. Hij humde, kon alleen maar hummen. Plotseling stopte ze, pakte zijn hand, bracht de hand terug naar haar billen en liet hem weten daar een paar keer hard te slaan. Terwijl hij in haar schoof petste vader met zijn vlakke hand op moeders billenwerk. Het geluid deed de sfeer herleven van vroeger bij haar thuis in de beenhouwerij, waar eenmaal klaar met het houwen van karkassen, het stukloon in de vorm van lappen vlees met het brede deel van een hakmes mals werd geslagen. In moeders

oren een verwachtingsvolle klank. Het bed kraakte, wiegelde, kreeg een eigen ritme. Vader petste nog een paar keer wat de huid van haar billen rozerood kleurde met als effect dat het de oranje gloed van de kaarsenvlam intenser maakte. Ze opende haar mond als een vis in ademnood, rukte zich van hem los en tegelijk klampte ze zich als een drenkeling vast aan zijn schouders. Trok vader zijn lippen in een vreemde grimas, zijn vingers streelden de huid van haar borsten alsof hij kostbare Chinese zijde bewonderend door zijn handen liet gaan. Moeder sloot haar ogen, in haar buik sprankelde, tintelde, wentelde een groot ‘fijn’ rond.

Vrijen bestond niet alleen uit gevoelvol bewegen en hopen op een nieuw kind, in mijn familie kwamen er ook harde, vlezige klappen bij. Zo begeleidde tromgeroffel mijn verwekking en ikzelf probeerde na vijf maanden het geluid na te doen door met mijn voetjes tegen moeders buik te trappelen. Ze kietelde dan telkens terug. Achtenhalve maand na die augustusavond, 14 mei 1886, al vijfendertig weken lang hun stemmen door de buikwand heen gehoord, kon ik niet langer wachten om mijn familie te zien en kwam ik blèrend ter wereld. Een nieuw geluid klonk in huis; ook hard en vol verwachting.

2

Mijn eerste uren als baby zag ik blauw door de navelstreng die tijdens het baren als een slinger rond mijn hals en nek had gezeten, en oogde ik nog blauwer door de indigo stof die vader in zijn lappenvoorraad had uitgezocht om mij mee in te bakeren. Haar miste ik en mijn lengte opmeten om op te scheppen tegenover de familie was de moeite nauwelijks waard. Vader en moeder gaven mij de namen Abram İçek, mijn zussen en broer noemden me *de prop*.

Op de achtste dag van mijn leven kwamen alle ooms en tantes samen in ons huis. Aanwezig was ook een vreemdeling, een man wiens goor gevlekte tanden op uitgespogen kersenpitten leken. De zilveren izmel in zijn hand en zijn baard die tot op zijn knieën afhing als een uitgerolde Thora, gaven hem de uitstraling van een profeet voor wie iedereen opzij ging. Een versierde stoel stond klaar zonder dat hij of iemand anders erop plaatsnam. Ik ging van hand tot hand maar niet een van mijn ooms durfde mij stevig vast te houden ondermaats als ik was. Vader snoof en nam me in zijn armen, de vreemde man boog zich over me heen met de blinkende izmel in zijn rechterhand waarbij het lemmet van het mes zonlicht weerkaatste in mijn ogen. Ik graaide naar het mes om het weg te duwen. Vader pakte mijn knuistjes vast en met het dichterbij komen van de izmel gaf ik me over aan vader en het verblindende licht. Een paar tellen later rook ik voor het eerst bloed. Iedereen klapte, vader kuste mijn voorhoofd en riep: 'Dank voor het verbondsteken, moheel! Laten we dit vieren door rozijnenkoekjes te eten! Deel maar rond, Faige!'

Toen iedereen van de koekjes peuzelde kuste moeder mij en stopte ze iets kleins in haar knot.

De moheel veegde het bloed aan zijn vingers af aan zijn baard en schraapte zijn keel: 'Waar blijft de traditionele wijn, Tuschinski?'

Vader gooide me in de lucht. 'Och jee, vergeten. Ach, het is toch een slecht wijnjaar, weet je niet.' Zijn armen vingen me op en vlak voor mijn ogen draaide hij zijn peies als een mobile in het rond. Ik schaterde voor twee. Hij riep: 'Maar kijk eens wat een uitstekend babyjaar we hebben!'

Ik hield moeders borsten groot met mijn grenzeloze honger maar klein was ik en klein bleef ik. Voor vader was al het zogen zonder groeispruten een raadsel en hij vertrouwde mijn zussen en broer toe een broertje te hebben met een groot mysterie in zijn wezen en moedigde ze aan mij te vertroetelen. Aandacht kreeg ik, al bestond het vooral uit hard trekken aan mijn armen en benen op momenten waarop vader en moeder niet keken.

Het liefst lag ik in de zak van moeders schort en soms vergat ze mij bij het redderen van het huishouden. Dan hield ik me verstoppt, draaide me tegen haar warme buik aan om te slapen of keek door een gaatje in het schort naar de wereld om me heen. Na anderhalf jaar kwam de onverbidelijke verhuizing naar een rieten hengselmand.

Hier in de trein heeft een jonge vrouw precies zo'n rieten hengselmand bij zich. Alle andere bagage bestaat uit tientallen koffers en bundels die op elkaar zijn gestapeld als tempelzuilen. Want niets kan je hier naast je neerzetten, geen stap verzetten zoals we met zijn vierenzeventigen

tegen elkaar staan geperst. We inhaleren zelfs elkaars adem. Maar zijn we één? Zijn we één volk? Natuurlijk weet ik wat Joden ooit hebben vergeten mee te nemen op hun reis door de woestijn, en dat het ons één heeft gemaakt. En hier? Hebben we iets vergeten? Of juist niets? Hebben we allemaal een menora in onze koffers zitten? Een viool of een klarinet? In mijn bagage zit in elk geval een klein zakje aarde verstoppt. Heb het Manja niet verteld, dat zou alleen een kwade kop opleveren. Manja, mijn Esthera Crispa Manja. Mijn Bim-bam Manja Ranja. Nooit heeft ze een bijnaam voor mij bedacht, jaar in jaar uit is ze dezelfde vrouw gebleven. Ik ben degene die veranderde, zoals ik ook degene ben die succes en schuld met zich meedraagt. Ze zeggen dat het ene altijd licht weegt en het andere altijd zwaar. Volgens mij is het één groot misverstand. Veel succes maakt je overmoedig en bang om fouten te maken. Tak, misschien heb ik na al het succes wel expres een misstap begaan omdat het er een keer van moest komen en je van fouten het meest leert.

Kruipen, zoals mijn broer en zussen, heb ik geen enkele dag gedaan. Ik schoof op mijn gat door de kamer en rulde daarbij stukken aarden vloer los zodat moeder vaker en vaker haar danspassen moest laten zien om de aarde weer aan te stampen. Ze deed het graag, ze begon zelfs pirouettes te maken en soms smeekte ze me door te gaan met in de kamer rondschuiven. Zo versleet ik veel zitvlakken, tot oom Sal Rotmann een stuk ijzer voor onder mijn billen meenam, hard en glanzend als de rugplaat van een schildpad.

Op mijn tweede geboortedag haalde vader iets achter zijn

rug vandaan en sprak de woorden: ‘Geen van mijn kinderen heb ik ooit een geschenk gegeven, maar jij krijgt vandaag een stok, weet je niet. Leun er maar op om te kunnen lopen zoals oude mensen doen.’ Mijn zussen en broer lachten uitbundig. Sara gooide twee linzen op de grond en duwde me met haar voet ernaartoe. Henoch probeerde de stok af te pakken. Vader haastte zich te zeggen: ‘Vooruit Abram! Loop toch eens! Ga de wijde wereld verkennen, luiwammes!’ Hij pakte me op en zette me over de vermolmde drempel naar buiten en sloot de deur. Ik bleef voor het huis zitten, gooide de stok naar een zwerfhond. Tussen mijn voeten liep een stel mieren waarvan er eentje op het achterlijf van een doodstil zittende mot kroop, waarna de mot schrok en met mier en al wegvloog. Zeker wetend dat de mier nooit meer zijn nest zou terugvinden wenste ik die mier te zijn. Een paar tellen later wist ik niet goed me verdrietig of blij te moeten voelen. Ik vergaf vader, pakte de eerder weggegooide stok en maakte een tekening van vader in het zand. Met de as die op straat lag kreeg hij van mij een goed gevulde snor. Eenmaal klaar riep ik vader maar in plaats van hem kwam Hanna naar buiten, trok de stok uit mijn handen en kraste de tekening snel weg.

Naast ons woonde de familie Leibowitz die net zoals wij een uitgerekte ossenblaas als raam hadden en waar het binnenvallende licht ook alles een amberkleurige glans gaf. Bij de andere huizen van de huurkazerne kwam het licht binnen via roederaampjes en als de bewoners naar buiten keken, zagen ze de koosjere paardenslachterij met ernaast het grote, krakkemikkige woonhuis van de rabbi, aangrenzend de ingang van het vrouwenbadhuis en de door iedereen op straat gekwakte as. Op een keer toen ik om de hoek van onze

woonkazerne over de grond schoof op weg naar een berg as – as die bij ons thuis door het amberkleurige licht als stofgoud oogde – sjokte er een boer met zijn handkar langs. Hij zag me pas op het laatste moment, begon te schelden en kwam kwaad op me af lopen. Ik vulde snel de palm van mijn hand met as, strekte mijn arm naar hem uit en vroeg of hij een handje stofgoud wilde. Hij schopte me en zijn stem kraste: ‘Wat zeg-ie? Stofgoud? Jij bent zo’n joodje, hè. Vernachel je eigen vader maar met je stofgoud. ’t Is dat je zo klein bent anders zou ik...’ Zijn ogen puilden uit van haat en zijn open mond liet een tong met drie wratten erop zien. Hij pakte de handgrepen van zijn kar en sjokte voort, na zo’n tien stappen stopte hij even om een handje as van de straat te pakken en er hebbertig naar te kijken; een windvlaag waaide de as in zijn gezicht. Hij hoestte en vloekte, en bleef hoesten tot hij uit het zicht verdween.

Hier in de goederenwagon stikt het eveneens van het stof. Het zit in je keel. In je strot, tussen je tanden en kiezen. Wat voor treife zou er in deze wagon zijn vervoerd? Ach wat zou ’t ook, belangrijker is de vraag of ik in mijn jongste jaren daadwerkelijk een luiwammes ben geweest zoals vader me noemde. Of was het veeleer een koosnaam zoals ik hem later de regenboogmaker noemde? Vader zelf bruiste elke dag van energie en kon heel gemakkelijk levenloze dingen bezielen. Op mijn eigen manier maakte ik dingen graag groter: als ukkie voortschuivend op mijn gat zag ik de wereld om me heen graag vanuit kikkerperspectief met de bedoeling alles des te indrukwekkender te laten zijn.

Op mijn derde geboortedag gebruikte vader andere woorden om me aan te sporen tot lopen. ‘Verdomme kleine opdonder, ga toch eens groeien en lopen zoals je broer en zussen! Over een tijdje hangen je peies op de grond en struikelen we erover mochten we ooit moeten vluchten!’ Henoach pakte al een schaar. Snel schoof ik op mijn gat naar buiten, zwaaide naar mensen die langs liepen en merkte dat er een stevige bries opstak die de vele as op straat deed opwaaien. De stevige bries trok aan tot rukwinden waarin de asdeeltjes samenklonterden tot donkergrijze sluiers, waarna de sterke wind overging in storm die ook het zand optilde. Toen de hemel geheel verduisterd was en iedereen naar binnen vluchtte, schoof ik verder de straat op, bleef zitten in een kuil. Ik keek in het donker, maakte het nog donkerder door mijn ogen dicht te doen en kon achter mijn ogen helder het afgebladderde hout van de huurkazerne zien. Na een tijdje riep vader mij, zijn stem klonk wanhopig. Ik genoot zwijgend en wilde zijn stem tijdens het zoeken nog wanhopiger horen klinken. Op een gegeven moment bewoog zijn schim vlak langs me heen en kon ik een van zijn laarzen strelen. Hij beende door en riep opnieuw. Blij eindelijk helemaal alleen met vader te wezen, stond ik op en liep mijn eerste stappen in de richting van zijn stem.